

שני מחולות BALLI

מוסיקה ומחול נוצצים באמצע המאה ה-15 באיטליה

מאת א' ויליאם סמית

לחלקי המחול, בהיותה מורכבת מפרקים קצרים רבים. הגישה של המלחין, השונה מאוד מזו של מוסיקאים בנייזמנו למחול, בנויה ב־balli אלה מפראזות קצרות, על־פי רוב באורך של ארבע תיבות במקצב התואם את מהירות המחול, המתחלפות בקטעים בני קצבים שונים. ballo אחד יכול להכיל תערובת של עד ארבעה מקצבים שונים, וכרגיל הוא מתחיל מ־saltarello קופצני (שנוהגים לתארו כ־3/4 או 6/8), אם כי יש גם ballo הפותח ב־piva מהירה (2/4 או 6/8) או ב־quaternaria (4/4). המקצב שנחשב אז לאלגנטי ביותר, זה של ה־bassadanza (6/4) האיטי ביותר, שקטע ממנו מצוי בכל ballo.

ברפרטואר המחולות מאת Domenico da Piacenza ותלמידיו Antonio da Cornazano ו־Guglielmo Ebreo da Pesaro מצויים שני טיפוסים מחול: ballo וה־bassadanza. הטיפוס השני דורש בדרך־כלל מקצב אחיד של 6/4 או כדומה, ממש כשם שלוואלס מודרני דרוש מקצב אופייני, הנמשך לכל אורך המחול, ועל כן הוא הומוגני, ואילו ה־ballo כולל מקצבים משתנים, ועל כן הוא הטרוגני באופיו.

העובדה ש־ballo אחד מכיל ארבעה מקצבים מציין תופעה שכיחה בתרבות הרנסנס האיטלקי של המאה ה־15, זו של "ריבועיות". הרי עולמם הרוחני של בני אותה תקופה הכיל עדיין את ארבעת יסודות היקום – אדמה, מים, אוויר ואש. וכך נהגו לסווג גם את האופי לארבעה סוגי מזג. באמצע המאה ה־15 אנו מתחילים להבחין ביצירות מוסיקליות שנכתבו לארבעה קולות, שעה שעד אז נהגו על־פי רוב לחבר יצירות לשלושה קולות בלבד. הצורך ביצירת הרמוניה במצלול, בהתאם לתחושת התקופה, הביא בעקבותיו להפחתת השימוש בדיסוננסים ולסגנון הלחנה חדש. תחושה זו של האחדה ותיאום בין מרכיבים שונים ביצירה האמנותית מצויה במוסיקה כביטוי לרוח התקופה. ב־balli היא מיוצגת על־ידי קטעים קצרים בעלי אופי קצבי ניגודי, בצורת השימוש המתון בתערובת של יסודות, בניגוד לשימוש המופרז ביסוד אחד בלבד.

בספרו על אמנות המחול מציין גוליאלמו אבריאו תפיסה זו של ריבועיות כך:

...מארבעה קולות הרמוניים ובסיסיים נכתבת [מוסיקה] בהתאם לארבעת ההיבטים היסודיים של תפיסתנו. (2)

שני המחולות Mercantia ו־Sobria – שניהם "balli" – שייכים לרפרטואר הקדום ביותר בתרבות המערבית, שממנו נשמרו הוראות־תנועה ותווים־מוסיקה המתארים את המחול צעד־צעד. (1) זה זוג מחולות שיש בהם ניגוד תוכני, כי Mercantia, שם הגזור מהתיבה "מסחריות", מייצגת את החטא (אולי של אשה המוכרת את אהבתה לכל המרבה במחיר), ולעומתה Sobria, שם המייצג את מושג הפיכחון, התכונה התרומית של התאפקות, של סירוב להיענות לכל "הצעה מגונה". שני המחולות הללו מייצגים במובהק את מהות היחס בין המוסיקה למחול באיטליה בימי הרנסנס, במאה ה־15.

ביצועם של מחולות אלה אינו דורש אלא דקות ספורות, אבל הם מהווים כל אחד שלימות בפני עצמו – מעין אבני־חן מלוטשות היטב של משמעות סמלית ותיאטרלית. בדומה ליצירות אמנות בנות אותה תקופה, כגון ציורי כנסייה, המחולקים ל"פנלים" אחדים, המחולות הם רבייפנים, בנויים מיסודות ניגודיים, המרכיבים את השלימות. תכשיטים אלה של יחסים בחלל ותנועה מחולית עדינה מצדיקים את ההתעמקות בהם גם כיום, והם ראויים לתשומת־ליבם של רקדנים, מוסיקאים וחוקרי תולדות התרבות.

Mercantia הוא מחול לאשה ושלושה גברים, וגרעינו הדרמטי הוא האשה, הרוקדת בזה אחר זה עם שלושה גברים. ממש כאותו סוחר המטפל בלקוח אחד אחר משנהו, ניצבת האשה במרכזו של משולש, והיא "מקבלת" את הגבר החדש בכל חזרה על הריקוד. שלא כמו האשה ב־Sobria, המסיימת את מחולה עם הגבר שהיה הפרטנר שלה בראשית הריקוד, אף שבתחילת כל חזרה על המנגינה יש לה פרטנר אחר.

ה־Sobria, לעומת־זה, הוא מחול של אשה עם חמישה גברים, בו היא נשארת נאמנה לבן־זוגה הראשון. היא ניצבת איתו במרכזו של ריבוע, שבזוויותיו ניצבים ארבעה גברים. שניים שניים הם מנסים לפתות אותה לריקוד איתם, אבל היא אינה נענית לחיזוריהם הסמליים ונשארת נאמנה לבן־זוגה ורוקדת איתו בלבד. לבסוף, הפרטנר שלה, שבילה את רוב זמן המחול מחוץ לריבוע, כשגבו אל הגברת שלו, מוליך אותה אל מחוץ לריבוע הבחורים.

המוסיקה, שתווייה נרשמו, מקבילה במבנה הכללי שלה

[B] אז שני הגברים שמאחור יוצאים לצדדים בשישה riprese לצד, האחד לשמאל והשני לימין. [C] אז האשה נותנת meza volta לצד שמאל, והפרטנר שלה בא קדימה בשלושה צעדי doppi, כשהוא מתחיל ברגל שמאל. [D] האיש שמימין לאשה "צד את עינה" ויוצא בשני sempi ו־doppio אחד, כשהוא מתחיל ברגל שמאל. הוא הולך ונוגע בידה של האשה. מבלי לאבד זמן, הוא פונה ימינה, ובשני sempi ו־doppio אחד, מתחיל ברגל ימין, הוא חוזר למקומו הראשון.

אז חברו, שהיה בצד שמאל, עושה כמוהו. האשה מבצעת voltatonda בכל פעם שאחד הגברים אווז בידה, שעה שהוא חוזר למקומו. אז הגבר הקדמי מבצע meza volta מצד ימין. [F] אז הגברים שמאחור אווזים זה ביד זה ומבצעים שני sempi ו־doppio אחד, כשרגל ימין מובילה ומחליפים מקומות. [G] אז הגבר שקדימה יוצא בשני tempi של saltarello, ברגל שמאל תחילה, וקרב לאשה. [H] מייד משהיא מזמנת, האשה פונה אל הגבר. [I] הוא נוגע בידה בקידה (riverentia) ברגל שמאל ושתי continetie, תחילה ברגל שמאל. ואז אותו גבר עוזב את צידה השמאלי של האשה. בשני sempi ו־doppio אחד הוא הולך לקחת את הגבר שמאחור בצד ימין. וזה שהיה משמאל בא לקחת את האשה באותם צעדי־מחול ונשאר איתה. לכל איש תורו שלו איתה. וחוזר חלילה.

בימיו נחשב אדם לבריא אם ארבעת המרכיבים או המזגים שבו מאוזנים. בצורה זו אפשר לראות ב־ballo השתקפות זעירה של המאקרוקוסמוס האנושי והסדר הקיומי.

על־מנת לאפשר לקורא היכרות עם חומרי המחול בני חמש־מאות השנים, שהם טריים ורלוונטיים גם היום, להלן קטעים מתורגמים מספרו של Cornezzano⁽³⁾, ובמקביל רישום התווים המקוריים בכתב־תווים מודרני. [אותיות לועזיות בסוגריים מרובעים מציינות את מיקומו של כל קטע מוסיקלי, כך שהקורא יוכל לעקוב אחר מהלך הריקוד והמוסיקה המלווה שלו.]⁽⁴⁾ [הטקסטים המקוריים בשפה האיטלקית מצויים בגרסה האנגלית של המאמר, ושם מצויים גם הסברים למונחי המחול ולשמות הצעדים המופיעים בתרגום.]

עתה אציג את אותם balli ו־bassadanze, שהם מעבר ליומיומי, הראויים להיות נרקדים רק עלידי גבירות מהוגנות ביותר, שלא מהמעמדות הנמוכים: ה־Mercantia. היא ballo ההולם את שמו, בו אשה אחת רוקדת עם שלושה גברים ומעניקה את תשומת־ליבה לכל אחד מהם – משל היו רבים כמותם, ממש כאותה זנונת המחליפה מאהבים. הוא מתחיל כך: האשה אווזת יד ביד גבר, לפני שני האחרים, האווזים זה בידי זה מאחוריהם. [A]

בתצורה זו הם מבצעים 11 tempi של saltarello ומפסיקים.

transcribed fifteenth-century musical notation of Mercantia

hypothesis of modern musical notation

[A] [saltarello]

[B] [quaternaria]

[C] [bassadanza]

[D]

[E] [F]

[G] [quaternaria]

[H] [I] [bassadanza] da capo

השלושה מפנים גבם זה לזה. הגברים מבצעים salto [קפיצה, לא במובן האקרוטי המודרני של מושג זה] ושבים בצעדי doppio מקובלים למקומם. שעה שהם עושים כך, מבצעת האשה volta [meza-volta?].

שני הגברים שמאחור עושים ממש כמותם, והאשה עושה את תפקידה כלפיהם [E]. ואז הגבר שלפנים מסתובב, ובשני doppio ו־sempi אחד פוגש באשה, והיא עושה כמוהו, ומתחילה בשמאל. היא נוגעת בידו מבלי לאחוז בה, ושניהם שבים למקומם בשני doppi, כשהם מתחילים בימין.

הם מסיימים כך שהם ניצבים גב אל גב זה לזה. [F] אז שני הגברים הקדמיים מבצעים שלושה tempi של saltarello ב־quaternaria, כשהם עוברים זה במקומו של זה. הם קרבים אל האשה מאחוריה, והגבר שמימין רומז לשני "להתחיל איתה", וזה רומז לו בחזרה. ברגע זה האשה מסתובבת, כאילו פגעו בכבודה, והם סובבים יחד איתה, מבצעים salto ושבים זה למקומו של חברו ב־doppio. שני הגברים הנותרים עושים כמותם והאשה נוהגת בהם באותה צורה. [G]

(קורנצ'אנו מתאר עוד שבעה balli אחרים אחרי זה שהבאנו, והאחרון בהם הוא ה־Sobria, שלהלן.)

ה־Sobria, כפי שכבר נאמר, הוא מחול מנוגד לחלוטין [מבחינת הנושא] ל־Mercantia. במחול זה האשה שמה לב רק לגבר הראשון שהזמין לרקוד. [A] המחול מבוצע עלידי שישה משתתפים: חמישה גברים ואשה. זוגות זוגות בטור, כשהאשה והגבר שלה בראש הטור, ואחזים יד ביד. במצב זה הם מבצעים את ה־saltarello ומפסיקים. [B] ואז אותה רביעייה של גברים שמאחורי הזוג זה לצדדים ב־riprese ויוצרת ריבוע.

[C] אז אוחו הגבר שמלפנים ביד האשה ושניהם רוקדים voltatonda, כשהם סובבים איש סביב השני ב־piva. אז, משגמר הגבר את סיבובו, הוא עוזב את האשה, והיא ממשיכה בצעדי piva למרכז הריבוע של ארבעת הגברים, נעמדת ופונה אל הפרטנר שלה. [D] אז שני הגברים העומדים ראשונה מבצעים doppio אחד, כשהם מתחילים בימין ב־riverentia אחת, כשהם מציעים את ידם לאשה, במטרה לגעת בה. היא לא נענית להם ונסוגה מעט.

transcribed fifteenth-century musical notation of *Sobria*

hypothesis of modern musical notation

[A] [saltarello]

[B] [quaternaria]

[C] [piva]

[D] [bassadanza]

[E] [piva]

[F] * [saltarello]

[G] [saltarello]

[H] [piva] da capo

* [called quaternaria in line 932, probably is bassadanza].

ובזה תם תיאורם של המחולות הצורניים ביותר והיוצאים מן הכלל, שיצר לא מכבר מלך אמנות המחול, מורי היחיד ובן ארצי, Dominichino da Piaenza, איש חצר נכבד, מפורסם במידותיו הטורמיות.

גם כיום ממשיכים מחולות אלה להנות קהל בן זמננו בבהירות המבנה שלהם ובתיאורם ההולם בין המחול והמוסיקה. אופיים ההטרוגני של מחולות ה-ballo ביחס למשך הזמן [הקצר] שמחייב כיצועם מייחד אותם במסורת המערבית של המחול, והם ראויים לתשומת-ליבנו. הם מהווים מיניאטורות של יחסי-אנוש בצורת תכשיטים זעירים של אבני-חן באפיוזדות דרמטיות.

(ההערות הביבליוגרפיות מצויות בסוף רשימה זו בחלקו האנגלי של השנתון למחול.)

האיש הקדמי והאשה מייד "נוטלים tempo" ב-saltarello ונעים במעגל, האשה סביב שני הגברים שמאחור, הגבר סביב השניים הקדמיים. שניהם נפגשים במרכז, נוגעים זה בידה של זו, ומבלי לאבד זמן חוזר הגבר למקומו בשני tempi, שעה שהאשה מבצעת voltatonda אחת. [H] אז כל ארבעת הגברים מבצעים voltatonda אחת ב-piva, כשהם מתחלפים במקומות, בעזרת sempio (על-מנת להגיע למקום הנכון); בו בזמן מבצע הגבר הקדמי voltatonda ב-piva. הגברים בזוג הקדמי הולכים ללא דיחוי, עדיין ב-piva, ומתחלפים עם אלה שמאחור.

שעה שהם עושים זאת, האשה מבצעת voltatonda ב-piva והפרטנר שלה הולך אף הוא ב-piva, להצטרף אליה. הוא מוליך אותה ב-piva החוצה, והארבעה שמאחוריהם מתכנסים ב-riprese. וחוזר חלילה.

מיר' בן ברוך

רקדנית
וכוריאוגרפית

מופעי יחיד
כוריאוגרפיה
סדנאות
והוראה

טל' 051-30602, 03-225110

אולפן אזורי למחול שער-הנגב

- * בלט קלאסי
הכנה למבחני האקדמיה המלכותית
בלונדון, לילדים ובוגרים
- * מחול מודרני וסדנאות
- * מחול ספרדי
בחסות המרכז למחול ספרדי
בהנהלת סילביה דוראן
- * ניהול אמנותי: אוסנת לוי

אולפן אזורי, אמו"ל, קרית החינוך, שער הנגב, דן, חוף אשקלון, 051-802724 טל.